

Taniec poza sceną

W jaki sposób taniec opuścił scenę? Jak wydostał się z gmachów teatralnych?

Dziś taniec można spotkać na korytarzach teatralnych, ulicach, w lesie, w muzeach...

Gdy taniec przenosi się poza teatr, często igra ze sceniczną frontalnością, z horyzontalnością a nawet stanami nieważkości. Performatywność i spektakularność tańca zostają poddane pod dyskusję i ulegają przemianie.

W XX wieku pojawiły się różne nurty: dążące do uniezależnienia tańca od sceny i teatru, zainteresowane odkryciem ciała na nowo, skupione na przywróceniu rytuału, koncentrujące się na tańcu organicznym w społeczności Monte Verità, realizujące taniec wysoce osobisty, zainspirowany codziennością członków Judson Dance Theater, czy taniec miejski, powstający w obliczu przełomu XX i XXI wieku.

1. Społeczność Monte Verità

Na początku XX wieku artyści i myśliciele różnych poglądów łączą siły w poszukiwaniu nowych ścieżek twórczych i modeli życia, opozycyjnych w stosunku do systemu wartości i konwencji panujących w społeczeństwie burżuazyjnym.

Na jednym ze wzgórz w paśmie gór oddzielających Szwajcarię od Włoch powstaje osada, gdzie spotkają się psychoanalityk Carl Gustav Jung, malarz Paul Klee, pisarze Hermann Hesse i James Joyce, tancerze Rudolf Laban, Mary Wigman, Isadora Duncan i Suzanne Perrottet. Społeczność ta składa się ze zwolenników naturyzmu, spirytualizmu, wegetarianizmu i różnego rodzaju idei utopijnych. Dzięki rozwojowi psychoanalizy, świat poznaje takie pojęcia, jak proces indywiduacji, podświadomość i jaźń, a sztuka i poezja, teatr i taniec natychmiast je podchwytują.

Znużone metodą Dalcroze'a, nadmiernie służalczą w stosunku do muzycznego *establishmentu*, Mary Wigman i Suzanne Perrottet nawiązują bliższe kontakty z Rudolfem Labanem, który zostaje zaproszony do społeczności Monte Verità w 1912 roku, by zorganizować *École de l'art du mouvement* (Szkołę Sztuki Ruchu).

Odnosząc się do trwającej wojny i do starego porządku społecznego, Laban organizuje w 1917 roku całonocną uroczystość pod nazwą *Hymne au soleil* (Hymn Słońca) z udziałem tancerzy i publiczności. Jego „utwór chóralny” nawiązywał do rytuałów pogańskich, greckich i rzymskich (Laban używał określenia „kultura prymitywna”) i składał się z elementów, które były choreografowi bliskie – okręgów, „tańców w kręgu” i „tańców chóralnych”.

Isadora Duncan odwiedziła Monte Verità jedynie kilka razy, natomiast Mary Wigman tworzyła tam *Danses extatiques* (Tańce ekstatyczne) i słynny *Danse de la sorcière* (Taniec wiedźmy). Pracuje też nad improwizacją i czerpie inspirację płynącą z – jak to określa – „siły witalnej”.

2. Anna Halprin

Od początku swojej drogi artystycznej w latach 40. XX wieku, Anna Halprin stara się odnaleźć taniec, który odpowiadałby jej charakterowi, znaleźć ruchy, które najwierniej oddawałyby jej przemyślenia, odzwierciedlały osobowość. Chce powrócić do ruchu w najczystszej postaci, który został zatracony, gdy taniec stał się widowiskiem, skodyfikowanym jako teatralny produkt. Taniec daje Halprin możliwość wyrażenia reakcji zrodzonej z konfrontacji ze światem ludzi, idei, polityki, miastem, ale także z naturą – lasem, plażą, parkiem. Inspiracją dla jej prac stają się społeczność ludzka i piękno natury.

Zaczyna od codziennych ruchów, które nazywa „zadaniami” (ang. *tasks*) i umieszcza w scenariuszach improwizacji, które przedstawia swoim grupom warsztatowym.

Ufność w moc ciała, której doświadczyła osobiście, walcząc z rakiem macicy, doprowadza do powstania „Healing Dance” – tańca o właściwościach terapeutycznych, którego Halprin uczy na warsztatach dla osób chorych na AIDS i raka.

Razem ze swoim mężem architektem Halprin buduje w Karolinie Północnej drewniany dom ze sceną z widokiem na otaczającą przyrodę. Pomiedzy wiecznie zielonymi sekwojami, rosnącymi w jej parku, zawiesza ogromną siatkę. Taniec, który rozwinęła podczas warsztatów, spotkań i własnych przemyśleń, żyje tym miejscem i rozprzestrzenia się w poprzek kontynentu, aż po plaże Pacyfiku oraz pobliskie kaskady.

3. Trisha Brown

W wczesnych latach 60. XX wieku, w okresie postmodernizmu, zapoczątkowany w nowojorskim Judson Dance Theater nowy nurt kwestionuje związek między sceną i przedstawieniem, spektaklem.

Jedną z inicjatorek nurtu, Trisha Brown, wyprowadza taniec na ulice, do parków, na fasady i dachy nowojorskich budynków.

Warsztaty, które prowadzi w rozmaitych nieoczywistych miejscach, służą doskonaleniu sztuki improwizacji oraz analizie procesu twórczego. Próbuje nawet stosować specjalne techniki zapamiętywania tańca improwizowanego. Podczas warsztatów powstaje różnorodny materiał choreograficzny, który Brown wykorzystuje w swoich improwizacjach i przedstawieniach tworzonych *in situ*, nazywanych „błyskawicznymi kompozycjami”.

W pracy *Roof and Fire Piece* tancerze zostają rozmieszczeni na dachach różnych budynków, zaś widzowie mieli do wyboru dachy, chodniki i pobliskie okna. Trisha Brown prezentuje nowatorski taniec, ale także nadaje widzom wyjątkowy status – odbiorcy mogą oglądać przedstawienie z różnorodnych punktów w przestrzeni, podobnie jak tancerze którzy mogą używać tańca do własnej ekspresji.

4. Thierry De Mey

„Żeby wyzwolić taniec z jego przywiązania do sceny, należało go sprowokować, wyrzucić na za drzwi i skonfrontować ze światem zewnętrznym” – Thierry De Mey.

Z nastaniem techniki wideo w latach 80. XX wieku choreografowie i twórcy filmowi zaczęli eksperymentować z przestrzenią, czasem, kątami widzenia i perspektywami, prezentując widzowi choreografie wykreowane na potrzeby obrazu filmowego, określane mianem „wideo tańca” (ang. *video dance*). Taniec zaistniał poza sceną, poza chwilą obecną, ukryty przed wzrokiem widowni, która obejrzy go dopiero w późniejszym czasie.

Thierry De Mey, kompozytor i twórca filmowy, i choreografka Anne Teresa De Keersmaeker tworzą modelowy duet z tamtych czasów. Filmują taniec De Keersmaeker w różnych, zawsze zaskakujących, przestrzeniach – zarówno miejskich, jak i naturalnych. Choreografie, jakkolwiek precyzyjnie skomponowane, ulegają oddziaływaniu naturalnego piękna czy architektury, w otoczeniu których są realizowane. Kompozycja ulega też modyfikacji pod wpływem kamery – jest ukazywana w różny sposób w zależności od kąta i właściwości ujęcia podczas zdjęć oraz techniki i rytmu montażu.

Dopełnieniem technicznego kunsztu Thierry’ego De Mey – który pracował także z Michèle Anne De Mey i Wimem Vandekeybusem – jest potężna, choć niezmiennie dyskretna, poezja wewnętrznego impulsu, minimalizmu, niuansu, szczegółu na poziomie komórkowym o fraktalnej strukturze.

De Mey zabiera nas w podróż do świata wypełnionego czystym ruchem, organicznymi rezonansami, obrazami o niezwyklej subtelności, gdzie radykalny formalizm, zaawansowane technologie i niezwykle intensywna poetyka tworzą harmonijną całość.

5. Antoine Le Menestrel

Antoine Le Menestrel – w późnych latach 80. XX wieku utalentowany wspinacz i tancerz w zespołach Roc in Lichen i Retouramont – należał do niewielkiej grupy artystycznej (m.in. Laura de Nercy, Bruno Dizien, Fabrice Guillot), która zrezygnowała nie tylko z frontalnej prezentacji tańca, ale także z jego horyzontalności. Swoją taniec-wspinaczkę, czy taniec wertykalny, wykonywali na fasadach budynków, w Przełomie Verdon, z udziałem tancerzy, ale także przy użyciu dekoracji i projekcji wizualnych.

Antoine Le Menestrel nadal mierzy się ze stromiznami trudno dostępnych fasad budynków z wdziękiem i kunsztem technicznym nie z tego świata. Ostatnio wspinał się na niezwyklej fasadę głównego dziedzińca Pałacu Papieskiego w Avignonie – Cour d’Honneur. Po raz pierwszy zrobił to na potrzeby *Inferno* Romea Castellucciego, a następnie *Cour d’Honneur* Jérôme’a Bela.

6. Julie Desprairies

Taniec i architektura,

Ciało i budynek,

Taniec jako echo ciała, przeglądających się w architekturze.

Od około piętnastu lat Julie Desprairies skupia się w swojej pracy na „otoczeniu choreograficznym”, tworząc sztukę osadzoną w różnych przestrzeniach architektonicznych. Jej prace znajdują się zawsze pod silnym wpływem budynku, w którym są prezentowane – architektura prowokuje działania, ruchy i gesty wykonawców – zarówno profesjonalnych tancerzy, jak i amatorów, z którymi Desprairies pracuje. Projekty artystki to przedsięwzięcia długoterminowe – wymagają kilku miesięcy asymilacji, gdy kilkudziesięciu artystów stara się zrozumieć dany kontekst fizyczny, koncepcję choreografki, by ostatecznie stworzyć happening taneczny, artystyczny rytuał, swoiste święto danego miejsca.

Desprairies objawia mieszkańcom konkretnej lokalizacji ich własny, specyficzny taniec; kościec staje się strukturą; architektura ciała przybiera kształt architektury miejsca.

Przedstawiany fragment spektaklu *Là Commence le Ciel* (Tam zaczyna się niebo) jest nawiązaniem do *Roof and Fire Piece* Trishy Brown. Julie Desprairies umieściła tancerza przed wejściem do budynku w odległości 500 metrów od pozostałych wykonawców, stojących na szczycie wieżowca. Wszyscy wykonywali sygnały-gesty, zaczerpnięte z tańca odkrytego przez Desprairies w miejskich archiwach, a stworzonego przez instruktorkę dla uczniów na święto młodzieży w Villeurbanne w 1966 roku.

Za pomocą tańca Julie Desprairies eksponuje architekturę jednej z dzielnic Villeurbanne, zbudowanej w 1934 i określanej mianem „Les Gratte-ciel” (Drapacze chmur). Obecność ciała tancerzy wydobywa majestatyczność wieżowców i alei, przy której się znajdują.

Jak stwierdziła choreografka: „Ludzie tańczący wspólnie mimo dzielących ich 500 metrów to rzecz spektakularna – jeśli powoduje nimi jedynie relacja ich ciała i miasta, mamy do czynienia z magią tańca”.

7. Foofwa d’Imobilité

Foofwa d’Imobilité, a właściwie Frédéric Gafner, nazywa się „tancerzem, choreografem i badaczem tańca w praktyce i teorii”.

Karierę zaczynał jako tancerz klasyczny, potem zainteresował się poszukiwaniami Merce’a Cunninghama, by wreszcie, po 2000 roku, stać się performerem interdyscyplinarnym – zarówno jeśli chodzi o dobór współpracowników, jak i obszarów zainteresowań. Jest także szalonym wynalazcą, zagorzałym propagatorem tańca i jego historii; ekspertem-samoukiem od wszelkich spraw scenicznych i multimedialnych.

Tworzy ekstrawaganckie spektakle, łączące praktykę i teorię w jednym. Przykładem może być jego autorska wersja historii tańca *Histoires Condansées* (Historie współtańczone), praca będąca hołdem dla wielkich postaci kultury, które odeszły w czerwcu i

lipcu 2009. *Pina Jackson in Mercemoriám*, czy internetowe lekcje i warsztaty tańca, tworzone między Genewą a Nowym Yorkiem, zatytułowane *Télépédagogia*.

W spektaklu *Kilometrix.dancerun.4*, poświęconym sportowi i tańcowi, Foofwa d'Imobilité zrealizował koncepcję biegów tańczonych, czy też tańców na wyścigi – tzw. „tancbiegów” (ang. *dance*

runs) – wykonywanych w miastach, w których jest przejazdem – Paryżu, Lyonie, Zurychu, Kairze, czy Bolonii. Przyjmując rolę nadwornego błazna, zaprasza mieszkańców do uczestnictwa w artystycznym „maratonie” o dystansie 5–10 km przy użyciu dowolnego środka transportu. Wydarzenie nagrywane jest na wideo przez kamerzystę poruszającego się na rolkach, a powstały film jest następnie wyświetlany publiczności jako przyczynek do dyskusji.

8. Kitsou Dubois

Instalacje, realizacje sceniczne, realizacje cyrkowe, prace *site-specific*, konferencje. Taniec i sztuka, sztuka i nauka, taniec i cyrk – jej kariera artystyczna i prace są interdyscyplinarne, lecz zainteresowanie tylko jedno – grawitacja.

Kitsou Dubois od wielu lat blisko współpracuje z francuskim Państwowym Centrum Badań Kosmicznych CNES i Europejską Agencją Kosmiczną ESA, eksperymentując z mikrogravitacją i nieważkością podczas lotów parabolicznych, które odbywa ze swoim zespołem tancerzy i artystów cyrkowych.

Dubois bada ciało w stanie wyciągnięcia, rozluźnienia; ciało, którego możliwości się zmieniają, doświadczając zmiany swojego ciężaru.

Ruch wykonywany w stanie nieważkości zaburza nasze postrzeganie wnętrza ciała i przestrzeni zewnętrznej, zmieniając znaczenie takich określeń, jak góra/dół, pion/poziom, ważkość/nieważkość.

W pracy *Trajectoire fluide* (Płynna trajektoria), Dubois zestawia projekcje filmów, na których tancerze poruszają się pod wodą, trampolinę, gumy, krzesła oraz tancerzy-cyrcowców, którzy na czas swojego występu łamią zasady nieważkości i równowagi.

Idz dalej :

CAUX, Jacqueline. *Anna Halprin, à l'origine de la performance*. Paris : Éditions du Panama ; Lyon : Musée d'Art contemporain, 2006.

HALPRIN, Anna. *Mouvements de vie*. Bruxelles : Éditions Contredanse, 2009. 345 p.

LE MOAL, Philippe (dir.). *Dictionnaire de la danse*. Paris : Larousse, 1999. 864 p. (Grands dictionnaires culturels).

SINA, Adrien. *Feminine futures : Valentine de Saint-Point – Performances, Danse, Guerre, Politique et érotisme*. Paris : Les Presses du Réel, 2011. Pages 340-351.

SUQUET, Annie. *L'Eveil des modernités*. Pantin : Centre National de la danse, 2012. 959 p. (Histoires).

Centre des Ecritures Contemporaines et Numériques. « Cahier spécial Thierry De Mey » [en ligne], in *Mouvement*, n°59, avril - juin 2011, Paris, Editions du Mouvement, 2011, 50 p. Disponible sur : http://mouvement.net/pdf/tap/CECN_Thierry_de_Mey_janv2011.pdf

FROMNOT, Françoise (dir.). « Jouir d'habiter pour une propriété sociale du logement » [en ligne], in *Criticat / revue bisannuelle*, n°4, Paris, Association Criticat, 2009, p. 98. Disponible sur : <https://issuu.com/criticat/docs/criticat04>

COLOMER, Henri. *La Montagne de la vérité* [DVD]. AMIP Production, 1996, 52 min.

JAVER, Carl. *Monte Verità, le rêve d'une autre vie* [DVD]. Vida Bomben Film AB, 2013, 1h24min.

Websites

Compagnie des Prairies [en ligne]. Disponible sur : <http://www.compagniedesprairies.com>

Lézards bleus [en ligne]. Disponible sur : <http://www.lezardsbleus.com>

Neopost Foofwa [en ligne]. Disponible sur : <http://www.foofwa.com>

Trisha Brown Dance Company [en ligne]. Disponible sur : <http://www.trishabrowncompany.org/>

Kitsou Dubois [en ligne]. Disponible sur : <http://www.kitsoudubois.com>

Realizatorzy :

Wybór fragmentów filmowych

Julie Charrier-Duret

Wybór tekstów i bibliografii

Julie Charrier-Duret

Produkcja

Maison de la Danse

Biografia autora :

Po latach studiów tanecznych, w Conservatoire d'Avignon, a następnie w Narodowym Centrum Współczesnego Tańca Angers, Julie Charrier idzie w kierunku produkcji filmów dokumentalnych i występów na żywo głównie w centrum tańca współczesnego wiele firm produkcyjnych. Jako konsultant, a potem redaktorka, brała udział w narodzinach i rozwoju Numeridanse.tv. Współpracuje z ACCN i Ministerstwem Kultury, delegacją do tańca, digitalizacją francuskiego dziedzictwa choreograficznego i stworzyła witrynę www.30ansdanse.fr.

Jest odpowiedzialna za kierunek artystyczny i produkcję kolekcji 360 "Histoires d'espaces", która kwestionuje nowe możliwości, jakie wirtualna rzeczywistość oferuje na żywo.

Zagadnienie „Taniec w plenerze” opracowano dzięki wsparciu Sekretariatu Generalnego francuskiego Ministerstwa Kultury i Komunikacji - Urzędu Koordynacji Polityki Kulturalnej i Innowacji.